

УДК: 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.11>

ІСТОРІЯ ТА СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Бзова Л.Г.,

*PhD, асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету*

імені Юрія Федьковича

l.bzova@chnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3143-4904>

Панкратова А.С.,

*асистент кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету*

імені Юрія Федьковича, аспірант

voloshyna.anastasii@chnu.edu.ua

Бзова Л.Г., Панкратова А.С. Історія та системи контролю конституційності: міжнародний досвід.

У даній статті розглядається історична еволюція контролю конституційності, його концепція і різні його системи. У дослідженні сучасного конституціоналізму все більшої сили набуває тема контролю за конституційністю, особливо з боку конституційної юрисдикції, яку здійснюють конституційні суди. Контроль конституційності – це нагляд за сумісністю нормативних актів з конституційним текстом. Від верховенства і конституційної центральності будь-які закони, щоб залишатися чинними в національній правовій системі, повинні зберігати повагу, формальну і матеріальну, до конституційного тексту. Саме в цей момент вступає в діяльність контроль за конституційністю, що здійснюється дифузно різними органами судової влади. Ідея контролю за конституційністю пов'язана з верховенством Конституції над усією правовою системою, а також з конституційною жорсткістю та захистом основних прав.

Існування нормативної ескалації є необхідною передумовою конституційного верховенства, оскільки, займаючи конституцію ієрархію нормативної системи, саме в ній законодавець знайде форму законодавчої розробки та її зміст. Більш того, в країнах, які мають сувору Конституцію, тобто тих, які передбачають для власної поправки більш серйозну законодавчу процедуру, ніж передбачено звичайними законами, встановлюється своєрідна нормативна піраміда, на вершині якої знаходиться Конституція.

Отже, контроль конституційності є гарантією верховенства основних прав і гарантій, передбачених Конституцією, яка, крім налаштування меж влади держави, є ще й частиною легітимності самої держави, визначення її обов'язків і уможливлення демократичного процесу в умовах верховенства права. Контроль конституційності означає перевірку досконалої адекватності закону або нормативного акта Конституції, перевірку його формальних і матеріальних вимог. Це завжди порівняльна експертиза між законодавчим чи нормативним актом і Конституцією. Звідси можна сказати, що будь-який законодавчий або нормативний акт, який суперечить Основному Закону організації держави, повинен бути визнаний неконституційним.

Ключові слова: конституційні суди, конституційний контроль, судова практика, конституційність, конституціоналізм

Bzova L., Pankratova A. History and systems of control of constitutionality: international experience.

This article examines the historical evolution of constitutionality control, its concept and its various systems. In the study of modern constitutionalism, the topic of constitutional control, especially from the side of constitutional jurisdiction exercised by constitutional courts, is gaining more and more strength. The control

of constitutionality is the supervision of the compatibility of regulatory acts with the constitutional text. From supremacy and constitutional centrality, any laws, to remain valid in the national legal system, must maintain respect, formal and substantive, for the constitutional text. It is at this moment that constitutionality control, which is carried out diffusely by various bodies of judicial power, comes into play. The idea of constitutional review is related to the supremacy of the Constitution over the entire legal system, as well as constitutional rigor and protection of fundamental rights.

The existence of normative escalation is a necessary prerequisite for constitutional supremacy, since, occupying the constitution of the hierarchy of the normative system, it is in it that the legislator will find the form of legislative development and its content. Moreover, in countries that have a strict Constitution, that is, those that provide for their own amendment a more serious legislative procedure than is provided for by ordinary laws, a kind of regulatory pyramid is established, at the top of which is the Constitution.

Therefore, the control of constitutionality is a guarantee of the supremacy of basic rights and guarantees provided by the Constitution, which, in addition to setting the boundaries of state power, is also part of the legitimacy of the state itself, defining its duties and enabling the democratic process under the rule of law. Control of constitutionality means checking the perfect adequacy of the law or normative act of the Constitution, checking its formal and material requirements. This is always a comparative examination between a legislative or regulatory act and the Constitution. From this we can say that any legislative or regulatory act that contradicts the Basic Law of the organization of the state must be declared unconstitutional.

Key words: constitutional courts, constitutional control, judicial practice, constitutionality, constitutionalism

Постановка проблеми. Контроль конституційності, як теорія і практичний досвід, будувався протягом багатовікової історії. Класична античність сходиться до першої ознаки прийняття ідеї вищого закону і, отже, необхідності бути сумісним з ним з іншими нормами. Конституційна юрисдикція, навіть з розвитком дифузної системи управління в Північній Америці, не віталася в європейських країнах аж до ХХ століття, з інтелектуальною працею австрійця Ганса Кельзена, який розробив систему. Теоретизація контролю за конституційністю у Франції представила ряд особливостей по відношенню до вищезгаданих систем. Там передбачався превентивний контроль, тобто здійснювався до редакції закону, під час його процедури. Більш того, французька система закликала до неюрисдикції органу здійснювати контроль, приписуючи його Конституційній раді. Французька система не змогла досягти успіху австрійської та американської систем, обмежуючись, практично, внутрішньою сферою застосування Франції.

Метою дослідження є вивчення міжнародного досвіду виникнення та системи контролю конституційності.

Виклад основного матеріалу. Основними системами судового контролю за конституційністю законів є: дифузія американського походження і натхненний кельзеніаном концентрат. Останній з'явився в Австрії в 1920 році і пізніше був змінений в 1929 році.

Історично склалося так, що в США судовий прецедент, навіть якщо мова йде про дифузний контроль, є обов'язковим для інших органів. Тобто, коли Верховний суд США виносить рішення, всі інші органи судової влади зобов'язані, навіть якщо мова йде про конкретний контроль конституційності. Це так званий зв'язуючий ефект.

У системі дифузного контролю конституційності всім органам судової влади надається можливість незастосування несумісної з Конституцією правової норми до конкретного випадку, що знаходиться в її віданні. Згідно з міркуваннями головного судді Маршалла у відомій справі «Медісон проти Марбері» в 1803 році, коли в судовому процесі застосовуються два суперечливі правила, і одне з них є конституційним правилом, це, оскільки воно вище, необхідно застосовувати на шкоду іншому. Тоді він провів тезу про верховенство конституційного закону над звичайним законом, заявивши, в тому вигляді, в якому судять, що кожен акт Конгресу, що суперечить Федеральній конституції, повинен бути нікчемним, недійсним і неефективним. Важливість цієї справи полягає в тому, що Верховний суд США вперше визнав закон недійсним, встановивши на законодавчий орган обмеження, засноване на верховенстві і перевазі приписів, вставлених в Конституцію.

Таким чином, виникло те, що зараз називається дифузною системою контролю конституційності законів. Дифузний, тому що контроль за конституційністю здійснює вся судова влада, тобто будь-хто і всі судді, а Верховний Суд є останньою інстанцією в рішенні про чинність закону.

Примітно, що американська Конституція в жодному разі не передбачала контролю над конституційністю. Це результат, згідно з приписами загального права, повторних дій магістратів, тобто воно чисто і просто залежить від американської юриспруденції, а не від самих законів.

Ганс Кельзен, вищий представник юридичного позитивізму, сформулював концентровану систему, також відому як європейська модель, за допомогою якої перевірка конституційності правової норми була виключною атрибуцією спеціального органу, а не звичайних суддів і судів. Крім того, Кельзен прагнув подолати шляхом розробки такої концентрованої системи розбіжності між судами, яким доручено застосовувати закон.

М. Темер пояснює, що контроль за конституційністю означає запобігання прожитковому мінімуму ефективності правління, що суперечить Федеральній Конституції [3]. Крім того, мається на увазі конференція повної ефективності всіх конституційних приписів в умовах забезпечення контролю за неконституційністю шляхом бездіяльності.

Незважаючи на різні форми устрою, історично можна виділити три основні моделі конституційного судочинства, засновані на правових системах, прийнятих різними системами для гарантування верховенства Конституції: американська система, австрійська система і французька система.

Північноамериканська система. Контроль над світовою конституційністю ґрунтується на рішенні Верховного суду США «Медісон проти Марбері» 1803 року, в якому рішення судді Маршалла стало історичним. Доцільність такого контролю за конституційністю називається судовим переглядом, оскільки він здійснюється судовою владою. Вона також відома як дифузна система або конкретна справа, тому що будь-який суддя може не застосувати закон у спорі, який був йому переданий на розгляд, якщо він вважає це неконституційним. Судовій владі дозволяється через конкретні справи, передані до суду, тлумачити Конституцію, дотримуючись та поєднуючи інші нормативні акти з її вищими нормами. При цьому буде існувати юрисдикційне верховенство над усіма актами повноважень, що складаються, в тому числі і в Конгресі.

У відомому судовому засіданні Верховний Суд застосовує конституційне верховенство і вважає юрисдикцію суддів знімати правомірність закону всупереч Конституції в конкретних справах, переданих на його оцінку [1]. Ситуація, яка стосувалася ситуації, була дуже сприятливою для застосування тези про контроль за конституційністю, прийнятої навіть виконавчою владою, оскільки вона сприятлива для неї. Хоча судовий перегляд був встановлений з рішенням, теорія зовсім не була консолідована, зіткнувшись з деякими невдачами аж до освячення системи і, як наслідок, поширення в правовій системі і юриспруденційні конструкції інших держав.

Австрійська система. Іншою системою контролю за конституційністю є так звана австрійська або концентрована, яка була створена натхненником Ганса Кельзена і інтегрована в Конституцію Австрії 1920 року. У ньому діяльність контролю за конституційністю здійснюється конкретним судом, що не входить до структури судової влади. Це Конституційний Суд. Його функція полягає в тому, щоб судити про конституційність законів, через дії, які пропонуються з цією визначеною метою або через випадок неконституційності.

А. Мораес додає, що контроль, здійснюваний Конституційними судами, далекий від того, щоб становити неповагу до народного волевиявлення, що виходить від виборних органів, будь то у виконавчій чи в законодавчій владі, становить тонку систему взаємодоповнюваності між демократією та верховенством права, яка, щоб залишатися збалансованою, повинна мати чіткі та точні правила щодо свого складу, компетенції та повноваження [2].

Французька система. Заслуговує на згадку про французьку або політичну систему контролю за конституційністю, яка не здійснюється судовою владою і має місце лише до введення в дію закону. Існує Конституційна Рада, який є політичним і позасудовим органом, якому повинні бути представлені деякі нормативні види. Ваші рішення не дозволяють подавати апеляцію. Тільки якщо Рада розгляне конституційні проекти, вони будуть прийняті і набудуть чинності. Отже, це превентивна і політична система контролю.

Висновки. Після надзвітного досвіду Конституція США, де ідея Конституції була пов'язана з обмеженням законодавчо закріпленої для захисту народу від ненажерливості державної влади. Конституція США встановила в цьому контексті, що законодавчий орган не може перетинати межі, рекомендовані в Основному законі, і ці норми, що суперечать Конституції, повинні бути виключені. Саме судова влада повинна була охороняти Конституцію в конституційному тексті. Хоча освячення контролю над конституційністю було текстом Великої хартії вольностей, ця тема вже обговорювалася в федералістських текстах під час Філадельфійської конвенції в 1787 році. Фундаментальною

характеристикою системи контролю, яка черпає своє походження з Конституції та судової побудови Верховного Суду цієї країни, є компетенція, покладена на всі органи судової влади (дифузний контроль) аналізувати конституційну полеміку, яка постає як питання попереднього рішення, логічного та необхідного попередника, на предмет правопорушень реальної та конкретної суперечки, винесеної на його рішення.

Система, яка бере свій початок у теорії Ганса Кельзена, суб'єктивно сконцентрована, враховуючи, що компетентність приписується конкретному органу, і абстрактна, оскільки аналіз конституційної сумісності становить основний об'єкт процесу. Модель австрійського юриста базувалася на європейському континенті, країни якого подбали про вдосконалення системи або внесення в них деяких модифікацій. Наприклад, Конституції Італії (1948) та Німеччини (1949) поширили повноваження підвищувати випадковий контроль, відповідно до австрійської реформи 1929 року, на всі органи судової влади, таким чином запобігаючи обмеженню нижчих суддів та судів у застосуванні закону, навіть якщо вони вважали його неконституційним.

Список використаних джерел:

1. Bonavides, Paulo. Curso de Direito Constitucional. 11^a ed. São Paulo, Malheiros, 2001. 281p.
2. Moraes, Alexandre de. Direito constitucional. 18. ed. São Paulo: Atlas, 2005. 629 p.
3. Morelo, Ludimila Carvalho Bitar. Histórico e sistemas do controle de constitucionalidade Conteúdo Jurídico, Brasília-DF: 03 jun 2014, 05:00. URL: <https://conteudojuridico.com.br/consulta/Artigos/39587/historico-e-sistemas-do-controle-de-constitucionalidade>